

להיות אח"כ היא מסודרת אצלו קודם, וכבר נודע שסידור המשניות יש לו טעם הן בנגלה כאשר כבר ביאר הרמב"ם ז"ל והתוספות י"ט מביאו, ועי' בספר סמיכת חכמים מהרב ר' נפתלי כ"ץ, והן ע"פ הסוד כאשר כבר האריך בזה בספר מעשה רוקח מהג' מהר"א רוקח ושאר המקובלים, ולמה זה שינה ללא דבר".

ההשתדלות אודות עירובין בועידת הרבנים בפטרבורג עת"ר (גליון)

הרב נחום שמרי' זאיאנץ

תושב השכונה

בגליון הקודם (א'רה עמ' 59) כתב הרב ב. א. הערה בנוגע עירובין ברוסיה. ואעיר כמה הערות כדי להעמיד דברים על דיוקם. ומכיון שעוד חזון לכתוב את כל השתלשלות הדברים באריכות¹, לכן אקצר כאן.

יש להקדים קודם כל בקצרה ממש את הרקע הכללי בנוגע לאסיפה שהתקיימה מטעם הממשל הרוסי בשנת תר"ע, וההתייחסות של הרבי הרש"ב לתוכנו.

בשנת תרס"ח הודיעו מטעם משרד הפנים הרוסי לרבני ונציגי הקהילות ברוסיה, על דבר אסיפה שברצונם לקיים בפטרבורג בנוגע קיום הקהילות היהודיות ברחבי רוסיה. האסיפה התקיימה בשנת תר"ע, והשתתפו בה רבנים ועסקנים (חלק המשתתפים היו גם אנשים לא דתיים) מכל רחבי רוסיה.

בקשר לזה היו כמה אסיפה מוקדמות בין הרבנים כדי להגיע לעמק השווה ולהסיק את המסקנות מה לבקש באסיפה וליצור חזית אחידה כלפי הממשל.

אסיפה אחת התקיימה בווארשא בטבת תרס"ט. אסיפה נוספת התקיימה בין רבני רוסיה בוילנא באייר באותה שנה. גם היא במטרה להגיע למסקנות לקראת האסיפה בפטרבורג. באסיפה זו גם הגיע האדמו"ר"ם מפולין, האדמו"ר האמרי אמת מגור², והאדמו"ר ר' מרדכי יוסף ליינר מראדזין. האדמו"ר האבני נזר לא היה שם (אע"פ שקיבל הזמנה מהרבי רש"ב להגיע לאסיפה).

(1) אי"ה שם אביא את כל המקורות והציטוטים הנוגעים לענייננו.

(2) האמרי אמת היה שם רק חלק מהזמן של האסיפה, וכאשר עזב את וילנא, הגיע במקומו אחיו, הרב מנחם מנדל אלטר. החתימה של האמרי אמת (ועוד רבנים כמו החפץ חיים) חסרה תחת פרוטוקול האסיפה.

במקביל לאסיפות אלו, שלחו גם בקשות למשרד הפנים מהרבה מקומות ברחבי רוסיה (הבקשות הגיעו הן מרבנים אמיתיים והן מרבנים מטעם רוסיה).

יש לציין שבתקופה זו שהתקיימו האסיפות, היו חלקים גדולים מפולין תחת ממשלת רוסיה מפולין [Congress Poland], אלא שלמרות שהיו תחת ממשלת רוסיה היו חוקים שונים והיה להם דין בפני עצמו במדינה זו.³

ולכן גם מפולין נשלחו בקשות, אבל חלק הבקשות היו לפי המצב והחוקים שהיו קיימים באותו עת ובאותו מקום. ואין הבקשות מלמדות על המצב בכל רחבי רוסיה.

אחד החוקים שם (שהיה דווקא בגרויס פולין), היה גזירה על הגבלות בקשר להקמת עירובין באופן של צורת הפתח. גזירה זו, נגזרה לאחר מרד הפולני בתרכ"ג.

ולכן אחת הבקשות (ע"פ בקשת האדמו"ר האבני נזר⁴) היתה בנוגע עירובין⁵. אבל כמובן שבקשות אלו הגיעו רק מפולין, כיון שרק שם הייתה גזירה זו.

בתחילת שנת תרס"ט בחודש חשון עשה הרבי הרש"ב אסיפה עם רבנים ועסקני חב"ד בליובאוויטש, בכדי לדון בנוגע עמדת חב"ד בכל העניינים הקשורים לאסיפות אלו. ולאחר האסיפה ביקש הרבי הרש"ב מהאדמו"ר האמרי אמת רשות לשלוח שתי נציגיו (הרב מענדל חן והרב שמריה לייב מדליה) לווארשא כדי שיהיו נוכחים באסיפה שם, וישמעו את הדיונים שמתקיימים שם, בכדי לתווך את העניינים בין הרבי רש"ב ומה שהחליט בוורשא.

אחד הנושאים שהיה חשוב ונוגע מאד לנפש היהדות הנאמנה ברוסיה היה איסור

(3) ואין כאן המקום להיכנס לאריכות הדברים בדברי ימי ההיסטוריה בפולין ורוסיה.

(4) למעשה, הוא בעצמו לא השתתף באסיפה, ובמקומו השתתף בנו האדמו"ר בעל השם משמואל, ואף היה נשיא הכבוד של האסיפה.

(5) וזה נוסח הפרוטוקול של האסיפה בווארשא בנוגע עירובין (מתורגם מרוסית):

איסור מכשיר העירוב

על פי חוקי הדת היהודית על היהודים חל איסור חמור להוציא מהבתים בשבת ולטלטל בחצרות שאינם מוקפות בגדר לא רק כל מיני חפצים אלא אפילו חפצים הנחוצים ביותר כמו למשל דברי מאכל וכיוצא בזה.

בשביל לקיים דרישת חוק זה, נקבע נוהל, לפיו היהודים חייבים לערוך בין בתיהם מה שנקרא 'עי' - רוב'. (תרגום מילולי של המילה 'עירוב' - חיבור).

טקס דתי לחלוטין זה שמתבצע ללא הפרעות במושבות היהודיים במשך אלפי שנים, נאסר ברוסיה על ידי החוק בשנת 60 למאה התשע עשרה. סיבת האיסור היתה כביכול בתלונות הנוצרים על העירוב.

בלי להכנס למהות התלונה ולשאלה עד כמה היתה יסודית בזמן ההוא, כשעוד לא היו בערים קשרי טלגרף וטלפון, שבמהותם אינם שונים במאומה מהעירוב היהודי, כנס הרבנים מוצא לנכון להגיש בקשה להיתר סידור העירוב אצל הבתים היהודיים בפרוורי העיירות בכל המקומות המאוכלסים ביהודים, בעקבות נחיצותו הרבה.

עבודה בימי ראשון, שמכיוון שקשה לעבוד רק חמשה ימים בשבוע, פחדו מחילול שבת שיתעורר בעקבות איסור זה, ורצו לבטל איסור זה אצל הממשל.

במקביל עלה גם נושא העירובין כנ"ל, והרבי רש"ב לא רצה להעלות את העניין לבקשה אצל הממשל, ומביא על כך שתי סיבות: א. "מפני הגרעון שיש בזה, שע"י היתר ההוצאה מוציא גם שירעם ומחסה א"ע בו וכה"ג ובד"כ משתכח עי"ז איסור ההוצאה מרשות לרשות בש"ק". ב. כי אם יבקשו על דבר העירובין, יש חשש שהממשל ינטה לוותר על איסור העירובין הקל מצידם ולא יקבלו את הבקשה בנוגע עבודה בימי ראשון⁶. וע"ז כותב הרבי רש"ב שהרב מענדל חן עבד על זה מאד⁷, כדי להשפיע עליהם שלכה"פ העמידו את העניין כעניין בפני עצמו (ולא יהיה כרוך עם שאר עניינים השייכים לשמירת שבת), אמנם אנשי האסיפה החליטו שהם כן רוצים להעלות באסיפה בפטרבורג את הנושא של עירובין.

במקביל לזה שלחו בקשות לגבי הגזירה של עירובין מהרבנים של וורשא, קיעליץ, שדליץ, פלוצק, ולומז'ה.

כמובן שבווילנא בכלל לא דנו בזה, כי שם לא היה נוגע את כל העניין.

למעשה בסוף לא אישרה הממשלה לדון בפטרבורג לא לגבי עירובין ולא לגבי איסור העבודה ביום ראשון.

עד כאן הרקע ההיסטורי בקצרה.

וכעת לגוף ההערה של הרב אבערלאנדער:

א. מביא את המכתב של הרבי רש"ב, שם מפורש שהטעם על כך שהרבי רש"ב לא רצה להעלות לדיון כלפי הממשל את עניין העירובין, הוא מב' טעמים: א. שמא יכשלו בעניין נשיאת השירעם (מטרייה), ושלא תשתכח איסור הוצאה. ב. שמא יקבלו את הבקשה אודות עירובין, ולא יקבלו את הבקשה (היותר קשה והיות נחוץ לדעת הרבי הרש"ב) אודות עבודה ביום ראשון.

ב. מביא את הערת העורך, שלפועל רשם רבינו הצעה זו לקמן סי' רנו סעיף 25, ששם (עמ' תקי"ז) כתב אדנ"ע, 25) להתיר לעשות עירובין בכל עיר. וגם מוסיף ש"זה נעלם מהכתב בגליון א'רב עמ' 80, וכל דבריו שם צריכים תיקון"⁸.

6 וז"ל: "בפרט לאחד הבקשה הזאת עם ענין הש"ק שזה נוגע מאד בנפש אחינו ודאי לא יתכן, כאשר בד"כ אין לאחד החמור עם הקל שמא יתנו את הקל לבד."

7 הגם שהיה שם בהאסיפה בוורשא רק בתור משקיף חיצוני (observer) בכדי שע"ז יוכלו להתאחד, ולא בתור חבר פעיל של האסיפה המחווה דעתו שלו.

8 גם מסתפק האם העניין עלה למעשה. ואכן כמו שכתבנו לעיל, בכלל לא דנו בזה לפועל באסיפה בפטרבורג.

אבל טעה בזה, כי הרשימה הנ"ל הינה העתק של הבקשות שהחליטו בזה הרבנים בהאסיפות בוורשא ובווילנא, אבל לא מדובר בהחלטה של הרבי רש"ב בעצמו¹¹.

ג. מביא באריכות מספר ממעונות אריות¹², בנוגע הגזירה על העירובין.

קודם כל יש להעיר, שמשום מה דילג בכמה מקומות, ויצר בלבול בהבנת הדברים¹³. וממהלך הדברים משמע שמדבר על האסיפה בפטרבורג, אבל האמת הוא שהוא עוסק שם באסיפה בוויילנא¹⁴.

ועוד יש להעיר, שלא כל מה שהובא שם בספר הנ"ל הוא מדויק. לדוגמא מביא שהאבני נזר היה באסיפה, וזה אינו נכון, כי האדמו"ר האבני נזר לא השתתף כלל באסיפה¹⁵.

ובכלל, לא ברור למה בכלל בחר להביא את הדברים הנ"ל מתוך הספר הנ"ל, בזמן שאין הספר מדבר כלל על האסיפה בפטרבורג אלא על האסיפה בוויילנא שקדמה לאסיפה בפטרבורג (אגב, האבני נזר נסתלק לעולמו לפני קיום האסיפה בפטרבורג). ובוויילנא לא עלה כלל הנושא של עירובין ואף לא היה שום קס"ד להעלות את זה לדיון שם¹⁶.

ד. מביא מהספר הנ"ל על דבר הגזירה בענייני עירובין, יש לציין בזה שהוא דבר

(9) כלומר, מדובר ברשימה המאחדת בתוכה ההחלטות שקיבלו בשתי האסיפות של וורשא ווילנא גם יחד, והחלטה אודות עירובין היתה מהחלטת אסיפת וורשא.

(10) ובכלל, ענין זה לא היה נוגע אליו בעצם, כיון שלא היה גזירה כזו ברוסיה.

(11) ומלבד זאת, מש"כ הרבי רש"ב אינו נוגע כלל לאסיפה בפטרבורג, אלא מדובר על ציון דברים שהרבי רש"ב רשם בקשר לדברים שרצו עליהם באסיפה בוויילנא.

(12) אגב יש לציין הערה טכנית: יש טעות בכל מספרי העמודים שהובאו - כשהמספרים הובאו הפוכים. ועוד שכאן מציין לעמוד ר-רד, רל. ובספר שתח"י זה נמצא בעמודים קצה-ר, רכה. גם הציון לספר של רבינו חיים עוזר, הוא 511-512.

(13) לדוגמא משום כל הדילוגים לא מובן מה הכוונה בהקופתאות בפני הדלתות. בכלל לא מובן למה הביא אריכות משם עם דילוגים, וממה נפשך, או שיביא את הכל, או שלא יביא את האריכות (ובכל אופן רוב הדברים שם הם מיותרים).

(14) גם יש לציין ששם בספר (בעמוד קצ"ו) מסביר למה הענין של העירובין היה כל כך נחוץ שם. והוא משום שהיו מניחים את החמין של סעודת שבת בתנור שבבית האופה להתחמם עד בוקרו של יום השבת, ובמקומות שלא תוקן העירוב היו שהקילו להביא חממים ע"י קטן. ע"כ מתוך הספר הנ"ל. ואין זה ענין של מה בכך, כי אם רוצים להביא את הענין של מסירות נפש של אותם פוסקים בשביל העירוב, נכון להביא את הסיבה לכך, בכדי לדעת אם זה שייך היום או לא.

(15) ולגבי מה שכתב שהאדמו"ר האמרי אמת השתתף באסיפה זו, יש לציין שהאמרי אמת השתתף רק בחלק מהאסיפה ואח"כ לקח את מקומו אחיו הרה"צ ר' מענדל זצ"ל.

(16) וש להעיר מנוסח הבקשה של האסיפה בוורשא, שמביא שם בפירושו את הגזירה משנת 1860. וגזירה זו, היה בטח רק לגבי פולין ולא לגבי רוסיה.

ברור שלא היה גזירה כזו ברוסיה. אלא - שכפי הנכתב לעיל - ששם Congress Poland היו חוקים עצמאיים שלא היו שייכים לכל ממשלת רוסיה. ולכן נשלחו בקשות לגזירה של עירובין רק ממקומות בפולין (כמו שהובא לעיל).

ויש להוסיף שגם בפולין נראה שלא היה בזה גזירה כללית, או שלא נאכף באופן חזק בכל מקום ומקום, ונראה שלא היה זה אלא עניין מקומי שיתכן שהיה תלוי במושל המקומי וכדו'. וראיה לכך - שבשו"ת אבני נזר יש הרבה תשובות לגבי עירובין (סימנים רס"ב-ש'), וכו"כ מהם מדבר בפירוש על עירובין שהיו בפולין, ומדבר בפירוש על עירובין של צורת הפתח, בלי להתייחס להמצאה של דלתות וכו'. ומוכח מזה, שזו לא היתה גזירה מוחלטת בכל מקום ומקום, ובוודאי שזה לא היה באותה רמה של תקיפות מצד הממשל.

ויש להוסיף על כך מש"כ בספר חבלים בנעימים (להרב יהודה לייב גרויברט שהיה באותו זמן רב בטורונטו ותיקן שם עירוב ומביא שם הסכמות מעוד רבנים להעירוב שלו ומביא) בעמ' נג' מכתב מאב"ד מאקאווי שהיה רב בפולין, וכותב שם שבימי ממשלת רוסיה היה לנו עזר ממנה בעניין העירובין, ע"כ. הרי מפורש כאן שבפולין לא רק שלא הקפידו בכל מקום ומקום על הגזירה דעירובין אלא היו מקומות שאף עזרו בזה.¹⁷

ה. מעלה השערה שמלכות רוסיה בראשות הצאר מנעה עשיית העירובין, ואולי זה יסביר למה לא שמענו על עירובין בליובאוויטש ובעיירות חסידיות אחרות - וכאמור, אין שום קשר בין האיסור בפולין למה שקרה ברוסיה ששם לא היתה שום גזירה.

ולכן, בוודאי שאין לקשר 'גזירה' (בדוי') זו עם העדר עירובין בליובאוויטש ובשאר עיירות. ויש להוסיף עוד שאנו יודעים שבעיירות אחרות ברוסיה (מלבד ליובאוויטש) היו עירובין, וכמו שרואים דיונים בזה בספרי השו"ת שבתקופה ההיא.

ראיה נוספת על כך שברוסיה לא היה קושי בעניין העירובין - מכך שבאסיפת ווילנא שבו התאספו רבני רוסיה, בכלל לא העלו את הנושא של עירובין.

והיאך יתכן להעלות על הדעת שהיה איסור על עירובין ברוסיה?

ו. הביא מספר בנין יהושע בנוגע שאר מקומות חוץ מפולין, ואינו נכון כלל, כי לא ברור בדבריו מה בדיוק היה הקושי בקשר לעירוב, כי המשמעות היא שהיה קושי רק בנוגע העמדת הדלתות וממילא לא ברור האם היה בזה בעיה כללית או עניין מסויים בקשר לעירוב דווקא, וגם לא ברור כלל על איזה מקומות מדבר שם. וגם כותב שם

17) ומוכן שאין לזה שום שייכות לאסיפה כי לא דיברו על זה, וגם שלמעשה לא יצא כלום מהאסיפה (ואכ"מ).

שרק אחד מהדלתות לא היו מתוקן באופן כראוי, ומשמע שהאחרות כן היו מתוקנים כראוי.

ובכל אופן אין להביא ראיה ממקום אחד, במקום שאנחנו יודעים שהיו עירובין בהרבה מקומות בכל ממשלת רוסיה.

[בדברי הרב אבערלאנדער צוטט שמו של הרב שמואל פולטמן. הנ"ל יכול בקלות להמציא לכב' הרב אבערלאנדער רשימה שלימה של מקומות ברוסי' שהיה שם עירוב. וד"ל].

ז. והאמת הוא, שאם רוצים להביא סיבות למה לא שמענו על עירובין בליובאוויטש ובעיירות חסידיות אחרות, הרי ידוע לנו כבר סיבות אחרות. הרי הרבי הצ"צ מביא¹⁸ סיבה למה לא רצה שיהיה עירוב בליובאוויטש, הרבי רש"ב מביא כאן עוד סיבות לזה (שאינם סיבות הלכתיות בלבד, אלא הם בגדר של שיקול הדעת). והרבי מביא בזה עוד סיבות (ובע"ה נכתב בזה באריכות ועוד חזון). א"כ יש לנו כבר סיבות ידועים למה לתקן עירוב, ולמה להמציא סיבות שאינם קשורים במציאות.

ח. במסקנת הדברים רצה להמציא שיתכן שזה הסיבה שהרבי הרש"ב לא רצה להעלות את הדיון בנוגע עירובין, "שכיון שלא היה עירוב ברוסיא במשך כל השנים, על כן סבר אדנ"ע בהצעה הראשונה שלו שלא כדאי להשתדל בדבר חדש שהצאר¹⁹ לא הסכים לזה מעולם במדינת רוסיא" - ותמוה אתמה, הרי הרבי רש"ב כותב בפירוש ובאותיות הכי ברורות את הסיבות שאינו רוצה להעלות את הנושא, וכפי שהודגש לעיל (א. שמא יכשלו בדבר נשיאת המטרייה, ב. גם כדי לא להכשיל את קבלת הבקשה בנוגע עבודה ביום ראשון), ולמה לנו להמציא²⁰ סברות ותיאוריות משונות בזמן שיש לנו הסבר ברור בזה?

משוך חסדך ליודעיך א'ל קנא ונוקם¹

הרב ישכר דוד קלויזנר

נחלת הר חב"ד, אה"ק

בשו"ת 'קול אריה' - בהקדמת נכדו בעל 'לחם שלמה' מביא וז': "פי' רבינו דוב

(18) ראה צ"צ חידושים על הש"ס שבת ל"ג ע"ב.

(19) צ"ל משרד הפנים.

(20) ובכלל, זה שהרבי רש"ב כותב שבקשה של העירובין הבקשה הקלה יותר אצל הממשלה, הוא ממש היפך ממה שכתב "שהצאר לא הסכים לזה מעולם במדינת רוסיא".

(1) לעילוי נשמת אמי מורתי מרת הינדל קלויזנר הכ"מ בת הגאון הק' רבי ישכר שלמה טייכטאל